

Vilniaus Universiteto koordinuojamo
Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos dvišalio bendradarbiavimo fondo

PROJEKTO
„Lyčių lygybės įgyvendinimas mokslinių tyrimų institucijose – bendradarbiavimo požiūris“
(Nr. EEE-NOR-LT01-FM-TF-001)

tyrimo
Struktūriniai pokyčiai Lietuvos mokslo sistemoje: poreikiai, galimybės, iššūkiai
konceptija¹

Atliepiant į tai, kad:

- Lyčių lygybės klausimo² integravimo į visas ES politikos sritis, jos įgyvendinimą užtikrinančias programas ir politiką realizuojančias organizacijas Strategija EK patvirtinta 1996 m. komunikatu *Moteryų ir vyrų lygių galimybių inkorporavimas į visas bendrijos politikas ir veiklas*³. 1999 m. EK komunikatu *Moterys ir mokslas: mobilizuojant moteris Europos tyrimų praturtinimui*⁴ ši strategija aktualizuota ES mokslo ir tyrimų politikoje teigiant, kad siekiant paskatinti moteris dalyvauti Europiniuose tyrimuose turi būti dedamos pastangos Europos ir šalių narių lygmenyse. Taigi lyčių lygybės tikslas ES mokslo politikos lygmenyje jau daugiau nei 15 metų yra reikšmingas iššūkis šalių ES narių nacionalinės mokslo politikos transformacijoms.
- EK komunikate *Europos mokslinių tyrimų erdvės partnerystė siekiant pažangos ir augimo* (2012)⁵ lyčių lygybė ir lyties aspekto integravimas tyrimuose įvardinami kaip viena iš prioritetinių sričių, kurioje siekiama „baigti švaistyti talentus, ko negalima sau leisti, ir diversifikuoti požiūrius bei prieigas tyrimuose ir puoselėti tobulumą“⁶. Šiame kontekste⁷:
  - visos šalys ES narės yra kviečiamos „įsitraukti į partnerystę su [tyrimus] finansuojančiomis agentūromis, tyrimų organizacijomis ir universitetais tam, kad skatintų kultūrinius ir institucinius pokyčius lyties [dimensijos integravimo] atžvilgiu“;
  - visos tyrimuose tarpininkaujančios organizacijos kviečiamos „įdiegti institucinius pokyčius, susijusius su žmogiškųjų išteklių vadyba, finansavimu, sprendimų priėmimu ir tyrimų programomis pasinaudojant Lyčių lygybės planais“;
  - EK įsipareigoja skatinti lyčių lygybę integruojant lyties dimensiją į Horizon 2020 programas ir projektus nuo pradžios iki įgyvendinimo ir įvertinimo bei paskatinių naudojimo bei 2013 m. pateikti šalims narėms rekomendacijas su bendrosiomis nuorodomis instituciniams pokyčiams, skatinantiems lyčių lygybę universitetuose ir tyrimų institucijose. Taip pat – kad „lyčių lygybė ir lyties dimensija tyrimų ir inovacijų

¹ Prie koncepcijos pridedami ekspertų sąrašai ir klausimynai skirtingoms ekspertų grupėms.

² Marchetti, Marina; Raudma, Tiia; eds. 2010. *Stocktaking 10 years of “Women in Science” policy by the European Commission 1999-2009*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/stocktaking-10-years-of-women-in-science-book_en.pdf] p. 16.

³ EC Communication from the commission *Incorporating equal opportunities for women and men into all community policies and activities*, Brussels, 21.02.1996, COM(96) 67 final [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51996DC0067&from=EN].

⁴ EC Communication from the Commission *Women and Science. Mobilising women to enrich European research*, 17.02.1999. COM (99) 76 final [http://aei.pitt.edu/13321/1/13321.pdf]

⁵ EC Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *A Reinforced European Research Area Partnership for Excellence and Growth*, Brussels, 17.7.2012, COM(2012) 392 final [http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/era-communication_en.pdf]

⁶ EC Communication .... 2012, p. 3-4.

⁷ EC Communication .... 2012, p. 12-13.

turinyje bus sistematiškiau operacionalizuota skirtinguose Horizon 2020 programų etapuose⁸.

Suvokiant tai, kad:

- Nuo 1999 m. realizuota ES lyčių lygybės politika orientuojantis į išskirtinai moterų situacijos moksle modeliavimą ir modifikavimą neatnešė lauktų rezultatų, tačiau sukūrė pagrindą naujoms ES mokslo politikos kryptims perkeliant dėmesio centrus į tyrimų institucijų ir organizacijų, kuriose dirba moterys, kuriamus sisteminius barjerus moterims. Tai vadinama *struktūriniu pokyčiu*⁹ universitetuose ir tyrimų institucijose – sistemišku, integruotu ilgalaikiu požiūriu, reiškiančiu institucijų sąmoningumo lyties atžvilgiu didinimą ir, tuo būdu, organizacinės kultūros modernizavimą – „reikšmingą implikaciją lygioms galimybėms, pilnam talentų panaudojimui, mokslinių karjerų patrauklumui ir visai mokslinių tyrimų kokybei“¹⁰.

Pripažįstant tai, kad:

- Lyčių lygybės ir lyties dimensijos integravimo į mokslo politiką srityje „išlieka poreikis [suburti] daugiau jungtinių pastangų ir [sukurti] sistemišką strategiją, nukreiptą į ilgalaikius institucinius pokyčius Europos mokslo sistemoje“¹¹;
- Empirinių lyčių lygybės moksle ir tyrimuose politikų įvertinimų rezultatai rodo, kad jos turėjo silpną poveikį institucijoms ir mokslinėms kultūroms. Priemonės, skirtos pagerinti moterų mokslines karjeras, turi ypatingai puikų poveikį individualių mokslininkių atvejais, tačiau instituciniai apribojimai ir implicitinės normos ir vertybės iš esmės lieka nepakitusios. Tas pats pasakytina ir apie šališkumo lyties atžvilgiu tyrimų metoduose, technikoje ir epistemologijose egzistavimą¹².
- Stokojama „sistemiškos diskusijos apie tai, kaip individuali nauda ir struktūriniai pokyčiai galėtų būti susieti“; nėra sistemiško – nei teorinio, nei empirinio – požiūrio šia tema. Apskritai stokojama didesnės apimties įvertinamųjų individualios naudos ir struktūrinių pokyčių tarpusavio sąsajų studijų¹³.

Įvertinant tai, kad:

- Lietuvos narystė ES šalių susaisto politiniais įsipareigojimais diegti lyčių lygybę moksle užtikrinančias priemones siekiant keisti esamą situaciją, kuri pasižymi gerokai prastesniais rodikliais nei fiksuojamas vidurkis šalyse ES narėse¹⁴.
- Nors ir buvo įvykdytas nacionalinis projektas, kurio dėmesio centre buvo lyčių lygybė moksle Lietuvoje¹⁵, visumoje mokslo politika ir situacija moksle lyties aspektu šalyje diskutuojama ir tyrinėjama gana fragmentiškai; institucijose nėra įdiegti lyčių lygybės planai, nerenkami statistiniai duomenys. Taigi stokojama informacijos, kuri būtų laikoma faktiniu pagrindu vertinti ir transformuoti situaciją šalies mastu.

---

⁸ EC. 2013. *European Research Area Progress Report 2014 accompanied by Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_progress_report2013/era_progress_report2013.pdf] p. 7-8.

⁹ Sánchez de Madariaga, Inès (Chairperson); Raudma, Tiia (Rapporteur). 2012. Structural change in research institutions: Enhancing excellence, gender equality and efficiency in research and innovation. Report of the Expert Group on Structural Change. Luxembourg: Publications Office of the European Union [http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/structural-changes-final-report_en.pdf] p. 10, p. 15.

¹⁰ Marchetti, Raudma, 2010, Ibid. p. 13, p. 23-25.

¹¹ EC. 2014. *European Research Area Progress Report 2014 accompanied by Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_progress_report2014/era_facts&figures_2014.pdf] p. 6.

¹² Caprile, Maria (coord.) and Elisabetta Addis, Cecilia Castaño, Ineke Klinge, Marina Larios, Danièle Meulders, Jörg Müller, Síle O'Dorchai, Mária Palasik, Robert Plasman, Seppo Roivas, Felizitas Sagebiel, Londa Schiebinger, Núria Vallès, Susana Vázquez-Cupeiro, eds. 2012. *Meta-analysis of gender and science research*. Synthesis report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. p. 20.

¹³ Caprile, 2012, Ibid. p. 179, p. 194.

¹⁴ EC. 2012. *She Figures 2012. Gender in Research and Innovation. Statistics and indicators*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

¹⁵ „Lyčių lygybės moksle skatinimas“ (LYMOS), VP1-3.2-ŠMM-02-V „Žinių apie mokslą ir technologijas gilinimas ir sklaida tarp moksleivių ir jaunimo bei lyčių lygybės moksle skatinimas“.

Lietuvoje atliekamas tyrimas „Struktūriniai pokyčiai Lietuvos mokslo sistemoje: poreikiai, galimybės, iššūkiai“. Tyrimo paskirtis – sukurti empirinį-informacinį pagrindą struktūrinių pokyčių, skirtų įtvirtinti lyčių lygybę Lietuvos mokslo institucijose, diegimui ir tuo būdu prisidėti prie ES mokslo politikos prioritetų įgyvendinimo šalyje.

Struktūrinis pokytis – tai ES¹⁶ inicijuojamas ir palaikomas „ilgalaikis, plačios apimties mokslo organizacijos veiklos pokytis“, kurio pagrindinis siekis – „padidinti tyrimų patrauklumą ir sukurti sąlygas nepertraukiamoms ir patrauklioms moterų karjeroms mokslė“. Tam pasiekti reikalinga „tobulinti reguliacines struktūras, institucinius standartus ir moterų priėmimo į tyrimų organizacijas bei išlaikymo jose gaires“. Pagrindinių **Struktūrinio pokyčio elementų**¹⁷ – t.y. *mokslo institucijos pažinimas; aukščiausio lygio vadovybės palaikymas mokslo institucijoje; efektyvios vadybinės praktikos mokslo institucijoje* – realizavimas sudaro sąlygas pasiekti esminių transformacijų mokslo organizacijose: užtikrinti sprendimų priėmimo skaidrumą; panaikinti nesąmoningai organizacinėse praktikose besireiškiančias stereotipines nuostatas; užtikrinti vadovavimo ir mokslo kokybę skatinant ir palaikant idėjų ir nuomonių įvairovę; tobulinti atliekamus tyrimus integruojant lyties perspektyvą; modernizuoti žmogiškųjų išteklių vadybą ir darbo aplinką; kt. Tačiau įgyvendinti Struktūrinį pokytį nacionaliniu mastu įmanoma tik sutelkiant kelių institucinių grupių – t.y. įstatymų leidėjų ir mokslo politiką formuojančių institucijų; mokslo kokybę užtikrinančių (kontroliuojančių) institucijų; mokslo organizacijų ir universitetų – jungtines pajėgas šalyse.

Tyrimo metodologija

Atliekant tyrimą Lietuvoje pirminė empirinė informacija renkama taikant apklausos metodą. Vadovaujantis tikslinės ekspertų imties sudarymo principais dalyvauti apklausoje kviečiami 3 ekspertų grupėms priklausantys asmenys: mokslo politiką formuojančių institucijų (LR Seimo, LR Švietimo ir mokslo ministerijos) atstovai; mokslo kokybę užtikrinančių institucijų (LMT, MITA, kt.) atstovai; mokslo politiką tiesiogiai įgyvendinančių (universitetų, mokslinių institutų) aukščiausio lygio atstovai – t.y. asmenys, kurie turi išskirtinę informaciją apie esamą situaciją Lietuvos mokslė, kurie gali profesionaliai prognozuoti potencialias Lietuvos mokslo plėtros galimybes ir vertinti galimas grėsmes. Kontaktinė potencialių tyrimo dalyvių informacija surinkta iš organizacijų tinklalapių.

Atitinkamai, informacijai rinkti sukurti 3 klausimynai, iš kurių kiekvienas pritaikytas vienai iš išvardintų informantų grupių. Klausimynai, kurių pagrindą sudaro klausimai apie esamą situaciją ir prašymai ją komentuoti, sukurti vadovaujantis EK rekomendacijomis visuotinei lyties aspekto integravimo į mokslą strategijai¹⁸.

Duomenų rinkimo procedūra vykdoma 2014 m. gruodžio – 2015 m. sausio mėn. keliais etapais. Pirma, tikslu surinkti pirminę faktinę informaciją ir išžvalgyti situaciją apklausos atžvilgiu, klausimynai numatytiems ekspertams siunčiami oficialiais el. pašto adresais prašant juos užpildyti kaip elektroninį dokumentą ir gražinti tyrimo grupei; antra, tikslu papildyti ir patikslinti apklausos el. paštu eigoje sukauptą informaciją, pakartotinai tikslingai atrinkti ekspertai prašomi sutikti atlikti tiesioginius interviu informaciją fiksuojant audio įrašu. Atitinkamai, sukaupta informacija analizuojama taikant socialiniuose moksluose naudojamus metodus ir procedūras (aprašomosios statistinės charakteristikos, kiekybinė ir kokybinė turinio analizė).

---

¹⁶ Avramov, Dragana (rapporteur). 2011. *Initiating and sustaining structural change. Reflection on the outcomes of the workshop on Structural Change in order to improve Gender Equality in Research Organizations in Europe*. Towards Recommendation to the Member States 30 June – 1 July 2011. p. 9, p. 11.

¹⁷ Sánchez de Madariaga, Inès (Chairperson); Raudma, Tiia (Rapporteur). 2012. *Structural change in research institutions: Enhancing excellence, gender equality and efficiency in research and innovation*. Report of the Expert Group on Structural Change. Luxembourg: Publications Office of the European Union [http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/structural-changes-final-report_en.pdf] p. 26-29, p. 30-40.

¹⁸ Sánchez de Madariaga, Inès (Chairperson); Raudma, Tiia (Rapporteur). 2012. *Structural change in research institutions: Enhancing excellence, gender equality and efficiency in research and innovation*. Report of the Expert Group on Structural Change. Luxembourg: Publications Office of the European Union [http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/structural-changes-final-report_en.pdf] p. 42-45.

Kadangi duomenų rinkimo procedūra neleidžia užtikrinti ekspertų anonimiškumo, tyrimo grupė garantuoja gautos informacijos konfidencialumą keliais būdais: (a) informacija bus analizuojama tik tyrimo grupės dalyvių, kurie įsipareigoja jokiais būdais neviešinti jokios tyrimo eigoje surinktos informacijos siejant ją su konkrečiu asmeniu (ar asmenimis); (b) viešai bus skelbiama tik apibendrinta informacija, nenurodant jokios kitos informacijos apie ją pateikusius asmenis kaip tik jų priklausomybę vienai iš išskirtų socialinių veikėjų grupių (t.y. įstatymų leidėjai ir mokslo politiką formuojančios institucijos; mokslo kokybę užtikrinančios (kontroliuojančios) institucijos; mokslo organizacijų ir universitetų vadovybė).

Tyrimo rezultatai skelbiami projekto GEIRICA tinklalapyje.

Tyrimo grupės vadovė dr. Aurelija Novelskaitė (aurelija.novelskaitė@khf.vu.lt)